

Expo
Wolfram Vandenbergen

MY OMA

My Oma, tot 12 mei
2024, Kunstinstituut
Melly, Rotterdam,
kunstinstituutmelly.nl

NOOIT MEER ONZICHTBAAR

Het is niet vreemd dat we ons in een periode van globale politieke instabiliteit, toenemende polarisatie, inflatie en genocide, aanhoudend heen en weer geslingerd voelen tussen het persoonlijke en het politieke. Agitatie schuilt immers achter elke hoek; onvoorspelbare en krachtige emoties zijn alomtegenwoordig. In een dergelijke sfeer is een zorgfiguur onmisbaar. We zoeken naar vertrouwde, lokale vormen van handelen en kennis om ons door lastige dagen te helpen: denk aan een lekker huiselijk recept dat je zenuwen kalmeert, of een goed gemeend advies, een oude warme sjaal.

Kunstinstituut Melly selecteert niet toevallig de grootmoeder als centrale figuur voor deze winterse expo — die tegelijk de laatste is van directeur Sofia Hernández Chong Cuy. In *My Oma* verkennen kunstenaars persoonlijke en culturele erfenissen die voortkomen uit genegenheid of conflict. Ze brengen verhalen samen, kunstwerken en theorieën die centrale kwesties van onze tijd, zoals ervaringen met migratie, dissonant erfgoed en veranderende genderrollen, uitdrukken.

Het voorzetsel 'my' in *My Oma* verwijst naar een persoonlijke benadering, naar persoonlijke connecties en een persoonlijke invulling van het thema, naar een belichaamde kennis en naar verhalen die zich afspelen op kleine, lokale schaal, die van Rotterdam. Vanuit Rotterdam wordt een web van betekenis geweven waarin de figuur van alle oma's ter wereld in al hun verscheidenheid en gelijkenissen naar voren komt. De tweetalige titel van het project — met het Engelse 'my' en het Nederlandse 'oma' — is bedoeld om zowel de persoonlijke als de cultuuroverschrijdende benadering extra in de verf te zetten.

Op een vernissage verdwijnen kunstwerken wel eens vaker in de chaos van het moment en de overrompeling door bezoekers. Op *My Oma's* opening werden de kunstwerken zelf haast een soort van metaforische grootmoeders op een familiefeest: ze voorzien de samenkomst van de nodige humus, materiaal, ze zijn de verbindende kracht, maar zelf verdwijnen ze op de achtergrond. Centraal staan de gasten. Rotterdams beeldend kunstenaar Melvin Moti voerde zeer treffend op de opening een elektronisch geluidsstuk op dat startte in ruis en chaos en

waaruit zich in een tweede fase muzikale ideeën ontwikkelden. De muziek, in intensiteit variërend van agressief tot minimaal, weerspiegelde een gevoel van ontheemding en mondde tegelijkertijd uit in een sfeer van herkenning en thuiskomen.

De tentoonstelling doet een appel aan ons bewustwordingsproces, en zet ons ertoe aan om de figuur van de Oma te herkennen en erkennen als een subject, een individu van vlees en bloed met een eigen denken, geschiedenis en verhouding tot de wereld. Daar waar ze al te vaak een onzichtbaar object is, verdwijnt in het behang van het patriarchaat, wordt hier haar directe en indirecte invloed uitvergroot en centraal gezet. De kunstwerken weken enerzijds de figuur van de Oma los uit haar patriarchale context, anderzijds blijft op deze expo de categorie 'Oma' wel behouden, zij het belicht vanuit een hedendaagse, feministische en antiekoloniale invalshoek. Het resultaat is een herwaardering van het werk, de kennis en de esthetiek van de Oma, waardoor haar sociaaleconomische positie mogelijk versterkt wordt. Maar de tentoonstelling is daarom nog geen weerlegging van de categorie van de grootmoeder, ze geeft het begrip wel een andere invulling.

De expo claimt niet dat zorg, kennis en het werk dat grootmoeders doen onbelangrijk of verwaarloosbaar zijn. Integendeel, Oma's zijn een rijke en krachtige bron van veerkracht, creativiteit en ook economische waarde, dat wordt in de expo duidelijk gesteld. Wat problematisch is, is het vasthouden aan de categorie 'Oma', die de individuen achter de term blijvend gevangen zet in een patriarchaal-bourgeois moederschap, dat kinderopvang en zorg voor het huishouden liever geromantiseerd ziet dan goed betaald. *My Oma* pretendeert niet politieke kunst tentoon te stellen. De feministische en antiekoloniale vertrekpunten van de expo zorgen er wel voor dat de werken een politieke lading krijgen. Verschillende werken communiceren het politieke vanuit de stabiliteit van de grootmoeder en de zorg of culturele erfenis die ze een kind meegeven. Zo vind je in de installatie van Nurul Ain Binti Nor Halim *Retelling: I m sleepy I ll think some more n tell u tomorrow* (2022) een reeks familieverhalen uitgewerkt in keramieken objecten. In scènes uitgevoerd in rode klei verkent Ain haar identiteit (ze werd geboren in

Thailand maar groeide op in Indonesië, Maleisië en Japan), de familie verhalen dienen daarbij als leidraad en gids. De familie als bron van geschiedenis en identiteit raakt zo via het persoonlijke het politieke aan.

De grootmoeder — dikwijls de persoon die verhalen doorgeeft — vormt een portaal naar het soort van alternatieve kennis die niet gereproduceerd wordt door (westerse) kennisinstituten. Dat deze alternatieve vormen van kennis meer aandacht krijgen in de kunstwereld verbindt de huidige precare werkomstandigheden van de kunstenaar en de noden daaraan verbonden met de zorgfunctie van de Oma in haar kapitalistische vorm.

Familiale netwerken zijn doorheen onze sociaaleconomische geschiedenis altijd een bron geweest van zowel financiële stabiliteit, kennis en emotionele rust als van geweld, uitbuiting en trauma. Vaker wel dan niet fungeerden ze als eenheden van productie waar een patriarch, een vaderfiguur beschikte over de producten en arbeid van wat hij als zijn eigendom beschouwde: zijn koeien, zijn vrouwen en zijn kinderen. Verzet werd er vergolden met puur geweld. De kracht van de familie is geen mysterieuze entiteit die verscholen zit achter het keukengordijn, maar een concrete bron van werk en kapitaal in de vorm van zorg, financiële steun en diverse kennis. De familie is een gereedschapskist vol tools die je kunt bovenhalen bij allerlei uitdagingen en tegenslagen: ziekte, werkloosheid, opvoeding, voeding, onderwijs etc. Alle materiële en spirituele facetten van een menselijk leven kunnen worden verzorgd binnen een familie-systeem waarbij, naar een (historisch) westers model, moeders en grootmoeders veelal het grootste deel op zich namen. De werken op deze tentoonstelling verwijzen naar deze zorgende activiteiten van de Oma en doordrenken ze tegelijk met een subversief element. In een video-installatie van Anri Sala, *Byrek* (2000), zie je hoe een oudere vrouw uit Albanië het traditionele

gebak ‘byrek’ bereidt. Sala speelt in dit werk met de wisselwerking tussen nostalgie en herinnering door middel van een door zijn grootmoeder opgeschreven recept en de bereiding ervan. Het recept wordt zo een manier om te communiceren met het verleden dat een bepaalde veiligheid kon bieden, maar duidt meteen ook op afstand tot dat verleden. Zorgactiviteiten zijn erop gericht onze levens optimaal te kunnen leiden, zodat we fysiek en mentaal kunnen overleven, en zijn in die zin positief. Maar tegelijk zijn ze per definitie arbitrair en onrechtvaardig, en leiden ze vaak tot vooroordelen en uitsluiting. Grootmoeders vormen hierop geen uitzondering: ‘(...) where is the blameless woman? - apt to be a little severe towards her own sex, which in her opinion was framed to be entirely subordinate’, schreef de Britse schrijfster George Eliot in haar roman *Middlemarch* in 1871. De meeste queer en trans personen kunnen ons honderduit vertellen over hoe familie faalt of weigert in het voorzien van steun en zorg voor hun persoon, en vaak repressief en agressief optreedt. Een dergelijk verhaal van raciaal trauma en gendergeweld vinden we terug in de sculptuur-installatie van de Braziliaanse kunstenaar Jota Mombaça: *Absence Vessel, or I had to invent a face for you, and now it is your flesh that I am* (2023). In Mombaça’s sculptuur komen we letterlijk in een ruïne terecht die verwijst naar de afwezigheid van de zwarte grootmoederfiguur in het leven van de kunstenaar in Brazilië, waar zwarte mannen streven naar het witter maken van hun huid door te trouwen met witte vrouwen. De gebroken potten, de bakstenen en ander onbruikbaar materiaal dat rondslingert, verwijzen naar het geweld tegen de zwarte vrouw, maar slaan ook op de creativiteit die nodig is om uit de gebroken en versplinterde stukken geschiedenis een gezicht te geven aan die ene grootmoeder, die van Mombaça. Het in de kunst zeldzame beeld van een zwarte grootmoeder, het nog zeldzamer beeld van een

Tentoonstellingszicht *My Oma*, 2023–2024, Kunstinstituut Melly, Rotterdam, foto Kristien Daem

Tentoonstellingszicht *My Oma*, 2023–2024, Kunstinstituut Melly, Rotterdam, foto Kristien Daem

zwarte trans grootmoeder achtervolgt ons in dit werk en doet ons vragen stellen over de structuren die sommigen omschrijven als ‘waardevolle’ levens en anderen als ‘onbelangrijke’.

Waar komen deze vooroordelen vandaan, deze heersende cultuur die ervan overtuigd is dat de witte nucleaire familie optimale bescherming kan bieden aan een persoon? Sancho Panza, het hulpje van Don Quichot, zegt hierover in de gelijknamige schelmenroman: ‘Er zijn maar twee families op de wereld, zoals een van mijn grootmoeders altijd zei, en dat zijn zij die hebben en zij die niet hebben (...)’ (Miguel de Cervantes, *De vernuftige edelman Don Quichot*, Deel 2, hoofdstuk 20). De kapitaalkrachtige families (zij die hebben dus) bepalen de sociale orde van de wereld. En voor de bourgeois samenleving berust deze sociale orde op een drievoudig stelsel van Kerk, Staat en Familie. De familie in haar geperfectioneerde vorm werd gemeten op basis van hoe dicht ze kwam bij het bourgeoisideaal, waar kinderen vasthangen aan de toekomstige erfenis van hun vader en onderling competitie wordt gevoerd voor wie die erfenis het meest verdient.

My Oma draagt noodzakelijkerwijs de erfenis van dit bourgeoisideaal in zich, zij het benaderd vanuit haar schaduwkant. De tentoonstelling gaat niet over Hillary Clinton, die ondanks het feit dat ze de oorlog in Irak mee aanstuurde, ook een trotse grootmoeder is. De tentoonstelling gaat over grootmoeders die leefden onder het juk van koloniaal/patriarchaal geweld en een bourgeois *trophy wife*- of huisvrouwcultuur, en hoe deze Oma's ondanks hun gevangenschap ‘doordrongen zijn van daadkracht’ (*My Oma*, Kunstinstituut Melly). Hoe ze zich verzetten tegen structuren. Grootmoeders zijn doorheen de geschiedenis bron-

nen van inspiratie en aspiratie geweest zoals wordt uitgedrukt in het werk van Sawangwongse Yawngwhe. Hij maakte een schilderij van zijn grootmoeder, de Shan verzetsstrijdster Sao Nang Hearn Kham, in *My grandmother at Queen Elizabeth's Wedding*, een werk uit 2023. Sao Nangs officieel, realistisch zwart-witportret wordt in juxtapositie gezet met abstract expressionistische kleuren en slaat zo een politieke brug tussen het kapitalistische westen tijdens de Koude Oorlog en Yawngwhe's grootmoeder als verzetsstrijdster in dezelfde periode.

Wat *My Oma* ons uiteindelijk lijkt mee te geven is dat achter elke vrouw, misschien achter elk kleinkind, de figuur van de oudere moeder staat als een onvermijdelijke voorspelling. De expo is een aanklacht tegen de toenemende onzichtbaarheid en onderwaardering van een gender naarmate die ouder wordt en tegen de structuren die deze onzichtbaarheid en onderwaardering stimuleren. Maar hint de tentoonstelling ook niet naar de opheffing van de Oma als categorie zelf? De werken zijn historisch en persoonlijk geïnspireerd en vormen zo een reflectie op Oma's uit de 20ste eeuw, wier gevangenschap bijna globaal was. Sluimert er dan in geen van de werken een verwerping van die gevangenschap? Waar is de stem van de grootmoeder die haar eigen gangetje gaat en die uitdrukkelijk een individu is/blijft met een eigen netwerk, geschiedenis en toekomst? Elke Oma is een persoon van vlees en bloed, die zich in meer of mindere mate kan/wil verzetten tegen de haar opgedrongen rol. De tentoonstelling toont ons wel een kiem van deze drang naar vrijheid die leeft in de Oma. Deze kiem is de nood van een vrouw om ook op latere leeftijd ernstig te worden genomen en vrij te zijn van haar onbetaalde arbeid.